

GÖKMEN TARIK ACAR • İktisadı Deęiřtirmek

GÖKMEN TARIK ACAR 1977'de İstanbul'da doğdu. Yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İngilizce İktisat Bölümü'nde tamamladı. İstanbul Üniversitesi'nde başladığı "İktisat Teorisi" yüksek lisans eğitimini, 2005 yılında "Egemen İktisat Teorisine Metodolojik Açından Eleştirel Bir Yaklaşım" başlıklı yüksek lisans teziyle tamamladı. 2004 yılında IFMC Yayınları tarafından yayımlanan *Post Otistik İktisat* (ed. Kaya Ardıç) adlı kitabın çevirisini yaptı. Çeşitli akademik faaliyetlerin ardından çalışma hayatına özel sektörde devam eden yazar, halen finans sektöründe yöneticilik yapıyor.

İletişim Yayınları 1331 • Araştırma-İnceleme Dizisi 226

ISBN-13: 978-975-05-0611-6

© 2008 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1-2. Baskı 2008-2016, İstanbul

3. Baskı 2021, İstanbul

EDITÖR Kıvanç Koçak

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Hieronymus Bosch, "The Conjuror" (Sihirbaz)

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Begüm Güzel

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

GÖKMEN TARIK ACAR

İktisadı Değiştirmek

Neoklasik İktisada
Eleştirel Bir Yaklaşım

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	7
--------------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSADIN METODOLOJİSİ	15
Bilim felsefesinin temel kavramları ve iktisat ile karşılaştırılması	15
<i>Bilimin temel özellikleri ve iktisattaki yansımaları</i>	15
<i>Bilimin yöntemi</i>	24
İktisadın doğal bilimler ile ilişkisi	28
<i>İktisadın temellerinin fizik ile ilişkisi</i>	28
<i>Pozitivizm ve sosyal bilimler</i>	33
<i>Sosyal dünyanın yapısı ve doğal bilimler ile karşılaştırılması</i>	37
<i>Kuantum fiziği ve iktisat ile ilişkisi</i>	41
Tümdengelsel yöntem	50
<i>Tümdengelim ve iktisat</i>	50
<i>Tümdengelim sınırları</i>	51
<i>Olgusal düzenlilikler</i>	53
<i>Dışsal ve içsel kapama koşulları</i>	56
Neoklasik iktisadın metodolojisi	62
<i>Metodolojik bireycilik</i>	62
<i>Rasyonellik</i>	65
<i>Bireyden topluma geçiş</i>	67
<i>İktisat ve nesnel analiz</i>	69

İktisatta gerçekçilik problemi	73
<i>Gerçekçilik-tümdengelimi ilişkisi</i>	73
<i>Friedman ve enstrümentalizm</i>	75
<i>Friedman'ın enstrümentalizminin eleştirisi</i>	79

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİSAT VE MATEMATİK İLİŞKİSİ	87
Tarihsel süreç	88
Matematğin sınırları	93
İktisatta matematiksel düşüncenin getirdiği kısıtlamalar	96
Matematiksel iktisat uygulamalarına yönelik eleştiriler	108
Alternatif görüşlere göre iktisadın amacı ve matematiğin yeri	118

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKTİSAT VE İDEOLOJİ İLİŞKİSİ	123
Tarihsel süreç	123
İktisatta ideolojinin yeri	136
<i>Kapitalizmin veri alınması</i>	142
<i>Kapitalizmin meşru kılınması</i>	148
<i>İktisadın toplumun algısı üzerindeki etkisi</i>	151
<i>İktisadın "amaca yönelik" analizleri</i>	156
<i>Politika önerilerinde ideolojik faktörler</i>	159
<i>İktisadın savunma mekanizmaları</i>	173
<i>Muhafazakârlık</i>	173
<i>Eğitim ve atamalar</i>	175
<i>Ödül mekanizmaları</i>	178
İktisadın ideolojiden ayrılmaz niteliği	180

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İKTİSATTAN ALTERNATİF YÖNTEM ÖNERİLERİ	185
Yeni bir iktisat arayışı	185
Gerçekçilik	187
Çoğulculuk	196
<i>Çoğulculuğun önemi ve potansiyeli</i>	196
<i>Çoğulculuğun metodolojisi</i>	204
SONUÇ	215
KAYNAKÇA	223

GİRİŞ

İktisatçıların kendi disiplinlerinin niteliği üzerine girdiği tartışmalar, günümüzde görülmedik bir ölçüye ulaşmıştır. Bu tartışmalarda iktisada yönelen eleştirilerin odak noktası, egemen teorinin günümüz ekonomilerinin sorunlarını çözmekte uğradığı başarısızlıktır. Günümüzde dünya ekonomilerinin karşılaştığı problemlere karşı iktisatçıların önerdiği politikaların önemli bir bölümü sorunları çözememekte, hatta zaman zaman sorunu daha da derinleştirmektedir. Bu da iktisadın ve iktisatçının konumunun ciddi biçimde sorgulanmasını gerektirmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD hegemonyası altındaki dünya piyasalarında kapitalist birikim, eşi görülmemiş biçimde büyüdü ve egemen konuma ulaştı. Fakat bu değişimlerin yarattığı büyüme, dünyaya eşit biçimde yayılmadı. Bunun sonucunda dünya ekonomisinde günden güne büyüyen eşitsizliğin her yerde büyük protestolara neden olduğu görülmekte.

21. yüzyılın başlarında, gelişmiş ülkelerin kullandığı yüksek teknolojiye rağmen insanlığın üçte ikisi yoksulluk içinde yaşamaktadır. Salgın hastalıklar her yıl milyonlarca insanı öldürmekte, her yıl yarım milyon anne adayı gebelik sırasında hayatını kaybetmektedir. Eski sömürge ülkelerde kişi başına düşen sağlık ve eğitim harcamaları Batılı bir öğrencinin okul

harçlığından bile azdır. Üçüncü Dünya ülkelerinin Batılı ülkelere olan borçları da, onları kendilerini bu koşullardan kurtaracak atılımları yapmaktan alıkoymaktadır.

Az gelişmiş ülkelerden yükselen sesler giderek artarken son yıllarda bu küresel eşitsizliğe karşı gelişmiş ülkelerin içinden de tepkiler gelmeye başlamıştır. Seattle, Washington ve Prag gibi şehirlerde IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlara karşı yapılan, yüz binlerce insanın katıldığı protesto eylemleri, artık bu kurumların yaptığı her toplantının ayrılmaz bir parçasına dönüşmüştür.

Küresel eşitsizlikteki gözle görülür artışın yanında, gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde de sorunlar vardır. OECD'nin 2004 rakamlarına göre G7 ülkelerinde işsizlerin sayısı 22,5 milyona ulaşmıştır.¹ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra görülen hızlı büyüme artık sona ermiş; tam istihdam, yükselen yaşam standartları ve refah devleti geçmişte kalmıştır.

Özellikle 1980 sonrasında ekonomilerin başarısızlığının en belirgin göstergesi, artan krizler olmuştur. Doğu Asya krizi, büyük bunalımdan sonraki en büyük çöküştür. Bölgedeki tüm ülkeler bu krizden büyük yaralar alırken çevre ülkeler de domino taşları gibi yıkılmıştır. Bu süreç 1998'de Rusya'yı, ardından 1999-2000 yıllarında Türkiye'yi etkileyerek, bu iki ülkenin tarihlerindeki neredeyse en büyük mali krizleri yaşamalarına yol açmıştır. Krizlerde zorla kabul ettirilen IMF politikaları ise çoğu zaman işleri daha da zora sokup ülkeleri derin bir bunalımın içine itmiştir. Bu arada Latin Amerika istikrar sağlamak için büyük çabalar harcarken Avrupa ülkeleri çift haneli işsizlik oranlarıyla karşı karşıyadır.

İktisat, Soğuk Savaş yıllarının ideolojik mücadele sürecinde olduğu kadar, SSCB'nin dağılışından sonra da kendisini kanıtlayamamıştır. Oysa Berlin Duvarı'nın yıkılması, piyasa ekonomisinin Marksizme üstünlüğünün kanıtlanması gibi değerlendirilmiş; aynı şekilde egemen iktisat teorisi de zafer kazanmış olarak görülmüştür. Merkezi planlama, söz verdiği büyümeyi

1 Wages, Costs, Unemployment and Inflation - EO75 Annex Tables, OECD (<http://www.oecd.org/dataoecd/5/47/2483871.xls>)

sağlayamamıştır! Liberal iktisatçılar ülkeyi kapitalizme entegre ederek merkezi planlamanın kazandıramadığı refahı eski komünist ülkelere kazandıracaklardır. Kapitalizme geçişte, “şok” bir politikanın çok hızlı bir dönüşüm yaratacağı öngörülmüştü; tıpkı ders kitaplarındaki gibi, bir dengeden diğerine hızla geçileceği düşünölmüştür. Bu tartışmaların yapıldığı dönemde gündemde olan “rasyonel bekleyişler” teorisi de bireylerin mevcut tüm bilgiyi değerlendirerek en doğru kararı vereceklerini söylemektedir. Ne var ki, beklenen gerçekleşmemiş, kapitalizme bu şekilde geçilmesi 10 yıl içinde Rusya ekonomisini çökertmiştir. Diğer eski komünist ülkeler de çok sancılı bir kapitalizme geçiş süreci yaşamıştır.

Stiglitz gibi yazarlar bu başarısızlıkların sorumlusu olarak IMF ve Dünya Bankası iktisatçıları gösterirken bu iktisatçıların yöntemlerini, aldıkları eğitimi sert bir dille eleştirmiştir. İktisatçılar, bu ülkelerin iç dinamiklerini anlamaya çalışmadan tamamen kurgusal bir dünyadan yola çıkarak politikalar önermekle suçlanmıştır.

İktisatçılar, kapitalizmin işleyiş sürecindeki birçok aksaklığı düzeltmekte başarısız olmuştur. Dünya ekonomisini bütünleştirmek bir yana, hem toplumlar içinde, hem de toplumlar arasında bölünmüşlük yaratılmıştır. Doğal kaynaklar yağmalanıp gelecek kuşaklar tehlikeye atılırken küreselleşme taraftarları enerjilerini “finansal olarak uygun” ekonomiler oluşturmaya harcamış ve bu da eşitsiz ve sürdürülemez sonuçlar doğurmuştur. Hepsine ek olarak dünya çapında ciddi bir çevre tehdidi de söz konusudur. Tropik yağmur ormanlarının her yıl İskoçya büyüklüğünde bir bölümü kaybolmaktadır; hava kirliliği, temiz su kaynaklarının yok olması, küresel ısınma gibi problemler çağdaş ekonomilerin bir sonucudur.

Günümüzde birçok heterodoks okulun temsilcisi, egemen iktisatçıları bu konulara eğilmemekle suçlarken, bu gerçeklerin var olduğu bir dünyanın anlaşılabilmesi için kendi teorilerinin gerekli olduğunu iddia eder; ortodoks iktisatçılar tüm bu olanları açıklamakta kendilerinden beklenen performansı çoğu zaman gösterememiştir.

Aslında 21. yüzyılın küresel dünyası, 1950’li yıllara göre ders kitaplarına daha çok benzer. Ticaret engelleri kaldırılmış, sermaye akışı serbestleşmiştir. Dövizin değerini piyasa belirlerken devletin rolü de azaltılmıştır. Tüm bunlar iktisatçıların önerileri doğrultusunda yapılmıştır. Ders kitaplarına göre dünyanın bu düzenlemeler yapılmadan öncesine göre daha iyi bir yer olması gerekir; daha hızlı büyümeli ve daha istikrarlı olmalıdır. Oysa bu öngörülerin hiçbiri gerçekleşmemiştir.

Eleştirilere göre, bu başarısızlığın nedeni, çağdaş iktisadın sağlıklı bir durumda olmamasıdır. Nitekim son yıllarda iktisadın birçok yanı tartışmaya açılmış ve gerçek dünya olaylarına bakışı sorgulanmıştır. Formel iktisat teorisinin başarısızlıkları, artık iktisat disiplininin içindekiler kadar dışındakiler tarafından da fark edilmektedir. Heterodoks kesimlerin yıllardır dile getirdiği bu meseleler, birçok ortodoks iktisatçı tarafından da kabul görmeye başlamıştır.

Krizle giren her araştırma alanında bozukluk sinyalleri, disiplinin kendi kriterleri açısından da belirginleşmeye başlar. Modern iktisadın içinde bulunduğu durum da böyledir. İktisatçılar doğru tahminler yapamamakta, kuramcılar da doğru açıklamalar getirememektedir. Çağdaş iktisatta iktisatçıların iddia ettiği ama gerçekte yalanlanan birçok durum vardır.

İktisadın hem akademi içinde, hem de dışında gözlemlenen bu başarısızlığı iktisat eğitimi veren kurumlara da yansımıştır. İngiltere’de Royal Economic Society’nin 2000 yılında yaptığı araştırmaya göre yeni doktora öğrencilerinin sayısı “tehlikeli düzeyde” gerilemiştir. Aynı yıl London School of Economics hiç doktora öğrencisi almamıştır.² Tüm bu gelişmeler “iktisat eğitiminden tatmin olmayan öğrencilerin diğer disiplinlere yönelmesi” olarak yorumlanmaktadır.

Öğrencilerin kendilerine öğretilen egemen iktisadın problemlerine ilişkin tepkileri 2000 yılından itibaren dünya çapında örgütlü bir öğrenci hareketine dönüşmüştür. “Post Otistik

2 Alan Shipman, “Economics: The Disappearing Science?”, *Post-Autistic Economics Review*, no. 20, Haziran 2003. (http://www.btinternet.com/%7Eepae_news/review/issue20.htm Erişim tarihi: 19 Ekim 2004.)